Teoria capitalului și libertatea

Mai, 2026 **Eduard Braun**

[Acest articol se bazează pe un eseu anterior publicat în limba germană în revista *Wirtschaftliche Freiheit*, dar a fost scurtat, revizuit și adaptat pentru un public internațional.]

Experimentele socialiste catastrofale ale secolului al XX-lea se bazează pe o critică a capitalului. Economia ar trebui să ia în serios acest aspect și să rețină că teoria capitalului se referă, în esență, și la chestiuni legate de libertate și lipsa de libertate. Economiștii ar face bine să reanalizeze aceste aspecte în tradiția lui Ludwig von Mises.

Nu există aproape nimic mai plictisitor decât teoria capitalului. Când ne uităm la ceea ce are de spus economia despre capital, trebuie să fim atenți să nu adormim. Nu este vorba doar de faptul că teoria în sine este plictisitoare; plictiseala aceasta contrastează puternic cu rolul captivant și de o importanță istorică pe care conceptul de capital și interpretarea sa l-au jucat în ultimii 175 de ani.

Pentru societățile occidentale, conceptul de capital este indisolubil legat de lupta pentru libertate. Acest lucru se datorează în principal ascensiunii socialismului. Pentru socialiști, capitalul este un instrument de dominație, un fenomen al lipsei de libertate. Karl Marx

a dezvoltat pe larg această idee în primul volum al lucrării *Capitalul*. Clasa capitalistă – proprietarii de capital – exploatează muncitorii.

Cunoscutul argument al lui Marx se prezintă astfel: plusvaloarea produsă în cursul procesului de producție este creată de muncitori. Întrucât muncitorii nu dețin, în general, capital, ei nu își pot folosi forța de muncă în interes propriu, așa cum poate face încă un meșteșugar în propriul său atelier. În schimb, ei trebuie să-și vândă forța de muncă ca marfă pe piață. Capitaliștii angajează muncitorii și le plătesc un salariu suficient pentru trai, dar care nu acoperă plusvaloarea produsă de aceștia. Prin urmare, capitaliștii își însușesc plusvaloarea producției fără să o fi creat sau plătit. Pe scurt: clasa muncitoare este lipsită de libertate, defavorizată și umilită sub capitalism; dacă se dorește libertate pentru toți, capitalul privat trebuie abolit.

Această critică a capitalului a fascinat milioane de oameni și continuă să o facă. Pe baza ideilor marxiste privind rolul exploatator al capitalului, au fost întreprinse numeroase experimente socialiste la nivel mondial, menite să învingă capitalismul și să elimine proprietatea privată asupra mijloacelor de producție. Aceste experimente au costat milioane de vieți. Încă din 1997, numărul victimelor era estimat la aproximativ 100 de milioane de oameni.

S-ar putea crede că, din punct de vedere economic, nimic nu ar putea fi mai important și mai interesant decât analiza fenomenului capitalului. Această disciplină, în special, ar trebui să aibă multe de spus în acest sens și ar trebui să-i familiarizeze pe studenți cu aspectele teoretice și practice implicate.

Poate părea incredibil pentru cei din afară, dar în programa standard de economie acest subiect este căutat, în mare parte, fără succes. Studenții de la universitățile obișnuite care au economia ca specializare principală sau secundară nu se confruntă – sau doar într-o măsură foarte mică – cu opera lui Karl Marx. Nici poziția sa nu este prezentată în detaliu, nici nu este contextualizată sau combătută în mod sistematic.

Desigur, economiștii vorbesc despre capital. În macroeconomie și, în special, în teoria creșterii economice, capitalul se află chiar în centrul atenției. Aceste domenii se ocupă de importanța pe termen lung a capitalului pentru creșterea economică și prosperitate. Cu toate acestea, în manualele standard nu se găsește aproape nimic care să aibă legătură cu ideile, evoluțiile și catastrofele schițate mai sus. În schimb, cuvântului „capital” i se atribuie un sens care le permite economiștilor să ocolească problemele ridicate de socialism.

Capitalul este prezentat, fără prea multe ezitări, ca un factor de producție care se află pe picior de egalitate și în armonie cu forța de muncă. Capitalul este alcătuit din mașini, instalații, unelte, clădiri și alte mijloace de producție similare. La fel cum forța de muncă este productivă, la fel este și capitalul; și la fel cum forța de muncă generează un randament, la fel face și capitalul. Exprimat tehnic: producția Y este generată în comun de cei doi factori, capitalul K și forța de muncă L. Capitalul și forța de muncă nu sunt opuse, ci sunt plasate pe același nivel ca factori complementari de producție. Această relație este reprezentată succint în așa-numita funcție de producție:

$$Y = F(L, K)$$

Pornind de la astfel de formule și considerente, teoria creșterii economice ignoră, fără niciun comentariu, nu numai istoria zbuciumată a ideilor socialiste și a punerii lor în practică, ci și contraargumentele și experiențele acumulate de-a lungul timpului. Definind capitalul ca fiind mașini, instalații, unelte, clădiri etc., ea trece cu vederea întrebarea importantă dacă structura drepturilor de proprietate și a relațiilor de proprietate ar putea avea vreo influență asupra procesului sau asupra rezultatelor producției.

Cu toate acestea, este evident că forța de muncă (L) și capitalul (K) nu se află pe același nivel. Într-o economie de piață, muncitorii sunt de obicei angajați de proprietarii sau administratorii capitalului. Tocmai asupra acestui aspect se concentrează multe dintre atacurile fundamentale și persistente îndreptate împotriva capitalului și a capitalismului.

Prin această abordare, economia transformă un subiect care ar putea fi extrem de captivant și instructiv pentru studenți – și care are o importanță deosebită pentru educația generală în societățile occidentale – într-un exercițiu tehnic inofensiv. În loc să se discute despre libertate și lipsa de libertate, socialism și capitalism, accentul se mută pe funcții, derivate și productivități marginale.

În cartea mea, *Capital și capitalism*, demonstrez că există o altă abordare a teoriei capitalului în economie, una care, din păcate, este neglijată. În loc să ignore pur și simplu întrebările ridicate de Marx și de socialism, această abordare își propune în mod explicit să înțeleagă funcționarea capitalismului și rolul capitalului, precum și să le distingă de economiile socialiste planificate. Acuzația conform căreia capitalul este un instrument de opresiune și de lipsă de libertate este luată în serios și abordată în mod direct.

Punctul de plecare îl constituie Școala istorică de economie, care încă din secolul al XIX-lea s-a ocupat intens de instituțiile capitalismului și s-a întrebat în ce fel capitalismul diferă de socialism. Unii economiști și juriști aparținând acestei școli au atras atenția asupra rolului crucial al calculului economic (vezi capitolul 5 din lucrarea *The Next Generation of Austrian Economics: Essays in Honor of Joseph T. Salerno*, Ed. Per Bylund and David Howden). Firmele care calculează, căutând să-și investească capitalul cât mai profitabil posibil, sunt cele care fac posibil miracolul diviziunii muncii în societățile capitaliste. Ei au prezis că nimic comparabil nu ar exista sub socialism și că, prin urmare, economiile planificate nu ar reuși să organizeze diviziunea muncii în mod rațional.

Ludwig von Mises a dezvoltat un argument foarte asemănător la începutul secolului al XX-lea, declanșând astfel binecunoscuta dezbatere privind calculul economic în socialism. Nici Mises, nici Școala Istorică nu considerau capitalul ca fiind un factor de producție. Mai degrabă, ei s-au orientat după practica din afaceri și au definit capitalul ca suma valorilor monetare ale tuturor activelor unei firme care sunt dedicate obținerii de venituri — adică toate elementele din partea activelor din bilanț, fie că sunt clădiri, terenuri, mașini, drepturi, brevete, titluri de valoare, bani sau orice altceva. Capitalul este, așadar, o măsură exprimată în bani a mijloacelor fizice și nefizice pe care o firmă le folosește pentru a obține profit.

Mises, în special, a dezvoltat această definiție într-o teorie detaliată a capitalului în lucrarea sa *Acțiunea umană*. Capitalul, în acest sens, este indisolubil legat de instituțiile esențiale pentru o societate liberă: proprietatea privată, piețele, antreprenoriatul și calculul economic. O astfel de teorie este, în mod automat, și o teorie a capitalismului și a instituțiilor sale. Ea oferă astfel dimensiunea economică a unei teorii a libertății în sensul liberalismului clasic. În același timp, ea poate arăta de ce economiile planificate central trebuie să se sfârșească fie în haos, fie în dictatură, fie în ambele – dar, în orice caz, nu în libertatea individului sau a clasei muncitoare.

În cadrul unei astfel de teorii instituționale, este aproape imposibil să se construiască modele matematice coerente. Cu toate acestea, teoria se pretează foarte bine, în primul rând, la înțelegerea modului de funcționare al capitalismului – ceea ce ar putea fi considerat misiunea sa principală – și, în al doilea rând, la abordarea și răspunsul la criticile aduse socialismului. Și, în cele din urmă, nu este plictisitoare.